

Voigt Vilmos

ESEMÉNYEK JELEI A MAGYAR NÉPBALLADA-CÍMEKBEN

Ha van néhány köztudott közhely a magyar poétikában, „a ballada = tragédia dalban elbeszélve” megállapítás (definíció?) biztosan közéjük tartozik. Eseményelméletileg is érdemes talán megjegyezni, hogy, amíg például a „komédia” alapeseménye nem is biztos, hogy esemény, vagy legalábbis nem biztos, hogy annak tartják, a „tragédia” alapeseménye minden bizonnyal esemény, vagy legalábbis biztosan annak tartják. Ha Karinthy Frigyes remekműve, a „Mama, fogjál nekem békát!...” nem valószínű, hogy eseményelméletileg is értékelhető dolog – a *Hamlet*, a *Lear király*, a *Julius Caesar*, a *Rómeó és Júlia*, és biztosan *Az ember tragédiája* így is (eseményelméletileg is) értelmezhető.

A 19. században népszerűvé vált balladának Herdertől Goetheig, nálunk Kísfaludy Károlytól Arany Jánosig, vagy akár Kiss Józsefig, mindig van címe. Gyakran ezek a címek előbb születtek, mint maguk a teljes versszövegek. Érdekes volna egyszer e műköltészeti címek eseménykezelését is megvizsgálni, azonban mind eseményelméleti, mind szemiotikai szempontból ennél érdekesebb az a tényanyag, amelyet népballada-címeink kialakulása (kialakítása) tükröz.

Természetesen az irodalmi balladától („műballadától”) elválaszthatatlanul jelent meg nálunk a „népballada” iránti érdeklődés. Nem szoktuk emlegetni, pedig tény, hogy ez nem is Erdélyi János antológiájában¹ bukkan fel, hanem majd csak Kriza János klasszikus székely népköltési gyűjteményében². Kriza 588 verses szövegéből csak néhány a ballada, és voltaképpen ezeknek van címe (pl. *Kádár Kata*, *Bátori Boldizsár*, *Bodrogi Ferencné*, *Szomszéd legény Gyurka*, *Júlia szép leány*, *Kőműves Kelemenné*, *Budai Ilona*). Ezek a Kriza adta balladacím-típusok élnek tovább, egészen napjainkig is, a legtöbb székely balladakiadványunkban. E címek voltaképpen nem a ballada témájára, a cselekményre, vagyis nem egy eseményre utalnak, hanem a főhősök nevét adják, legfeljebb egy *epithetonnal* bővítve.

Éppen eseményelméleti szempontból ez a címadás-típus mégsem mindenben probléma nélküli. (És noha az ilyen tények ismertek voltak eddig is, voltaképpen eddig senki sem foglalkozott velük – problémaként.) Pedig nem minden magától értetődő dolog e téren sem. Már Tompos József könyvéből³ tudjuk, hogy ez „szépirodalmi” megoldás volt nálunk. A „legelső” magyar ballada, Kölcseytől a *Róza* (1814), vagy a Schiller által is népszerűsített *Hero und Leander* magyar megfelelője, ugyancsak Kölcseytől a *Szép Lenka* (1820) már ezt a megoldást képviseli, amely mindmáig meg is maradt.

Ha kézbe vesszünk egy közismert, gazdag, a közelmúlt időkre biztosan jellemző magyar népballada-gyűjteményt, azt tapasztaljuk, hogy itt a balladák „címeit” és a „témacsoportokat” egyaránt jelölik. Kallós Zoltán nagyszerű sikerkönyve⁴ háromféle referenciát is feltüntet.

Már a legelső szövegekkel is tudjuk érzékeltetni ezt. A „Régi stílusú balladák” 1. csoportja *Klasszikus balladák* nevet visel. Ebben az első tematikus csoport neve „A falba épített asszony”. Kallós itt három szöveget ad, ezek címei a következők: *Kőműves Kelemen – Kőműves Kelemenné – Kőműves Kelemen*. „A két kápolna-virág” témához 5 szöveg tartozik: *Lázár és Erzsébet*, *Lázár és Erzsébet*. *Fekete Ren Kata*, *Fekete Ren Kata*, *Kádár Kata*. „A mennybe vitt leány” mind a négy közölt szövegének a címe egyforma: *Márton Szép Ilona*. Már ebből is látszik, hogy a „főszereplő”

¹ Erdélyi János, *Népdalok és Mondák*. I-II-III. (Pesten, 1846–1847–1848.)

² Kriza János, *Vadrózsák*. (Kolozsvárt, 1863.)

³ Tompos József, *A magyar ballada története*, Kolozsvár, 1909.

⁴ Kallós Zoltán, *Balladák könyve*, Bukarest, 1970, a most használt kiadás: Budapest, 1974.

nevének a címmel – és így a művel való azonosítása – nem problémátlan, hiszen így végül is mintegy „tishti címjegyzéket” kapunk a témák helyett. A következő tematikus csoport („A kegyetlen anya”) aztán elég frappáns módon igazolja aggályainkat. Itt öt címet kapunk (Kincsemet *vigyem-é?* – *Gyermekeim vigyem-é?* – *Fiat ád az Isten – Letevé kisleányt – Szegény árva asszony*), amelyek mind szövegidézetek, nem is igazán címek, és bennük a szövegekben elmondott eseményekhez kapcsolódás, ha ugyan erről egyáltalán beszélhetünk, igen eltérő egymástól.

Ugyanez a probléma egészen másképp kerül a szemünk elé Vargyas Lajos nagyszabású, összegező antológiájában.⁵ Itt 134 balladaszöveget összesen 5 csoportban olvashatunk: „Régi (középkori) balladák” – „Balladaszerű régi énekek” – „18–19. (20.) századi ponyvaballadák” – „Betyárballadák” – „Új balladák”. (Ez a rendszerezés, még Kallós már említett megoldásához képest is inkább történeti, mint műfaji alapú, és semmiképpen nem az ide sorolt balladák cselekményének jellegét kívánja kifejezni.) Az első csoportba 83 (!), a következőkbe 10–15–20 cím tartozik. Az első 100 (!) balladacím között azonban legfeljebb 4 személynév, ezek is nyilván poétizált formában szerepelnek: 49. *Langos szép Ilona* – 55. *Fülöp császár* – 56. *Tündér Ilona* – 88. *Magyar István király*. Az olyan címek, mint például 60. *Megégetett János*, 90. *Fiát kereső Szűz Mária* legfeljebb összekeverhetők a személyneveket tartalmazó címekkel. Vargyas általában cselekvésreferencia-címeket ad. (Ezért is említjük ezeket éppen e dolgozatunkban.) Elég csak a kötetből a legelső szövegek címeit idézni ennek igazolására: *Az elégetett házasságtörő* – *A falbaépített feleség* – *Az elcsalt menyecske* – *A szívtelen anya*. Minthogy ezek a balladák Kallósnál is szerepeltek, a címadás felfogásában köztük meglevő különbség jól érzékelhető. (Talán felesleges is szóba hozni, hogy itt nem a két kutató ellentétéről van szó – ők igazán szorosan együttműködnek –, hanem elvek különbségéről.)

Ez a különbség éppen arra vonatkozik, hogyan referálják a (népballada) „címet” a szövegekben jelölt eseményeket. Ezzel kapcsolatban kell felhívunk a figyelmet egy harmadik ballada-besorolási lehetőségre is. 1966-ban a freiburgi német népdalarchívum dolgozta ki az európai népdaltípusok (és éppen a balladák) szövegeinek nagyszabású rendszerezését, vagy legalábbis ennek alapelveit. Az általuk így felsorolt tíz csoport voltaképpen nem is tematikai, hanem műfaji jellegű. Pl.: 1. mágikus-mitikus balladák, 2. vallásos balladák, 3. szerelmi balladák [...] Ezt vette alapul Faragó József, amikor a maga tartalmi balladaszöveg-rendszerezését javasolta.⁶ Faragó, minden hivatkozása ellenére sem követi a freiburgi (műfaji) beosztást, hanem 10, általa megkülönböztetett cselekménytematikus csoportot használ: „próbatételek – szerelem – tiltott szerelem – az eladott leány – asszonyi sors – házasság – anya és gyermeke – gyilkosok – rabság, szabadság – túlvilágiak” megnevezésekkel. 125 szöveget sorol be e csoportokba. Jóval később is jónak tartotta ezt a beosztást, mégsem követi igazán. Legutóbb Faragó *Őszékely népballadák* könyvében⁷ némileg módosítva említi a korábban éppen általa javasolt 10 csoportot. Most hiányzik „az eladott leány”, a „gyilkosok” megnevezésből „rablógyilkosság” lett, a „túlvilágiak” helyett pedig „csodák” elnevezés szerepel. Faragó most már nem utal a freiburgi rendszerezésre (egyébként indokoltan, hiszen sem korábban, sem most nem követte azt). Most 60 balladátípust közöl, szinte mindegyiket több változatban. Gondos megfigyelő észreveszi, hogy új csoportosítását maga sem respektálja igazán, és ezeket nem is említi az egyes szövegcsoportok előtt vagy a kötet tartalomjegyzékében. Érdekes azonban megfigyelni, hogy itt-ott felbukkan egy újabb rendszerezés-megnevezés igénye is. Pl. a 2–4. szövegtípusok megnevezései a következők: „A szeretet próbája – A szerelem próbája – A hűség próbája”. Vagyis: valaminek a *próbája*. Az „Asszonyi sors” csoportba osztott 22–28. szövegtípusok megnevezései sorra a következők: „A rabolt feleség – A zsvány

⁵ Vargyas Lajos, *A magyar népballada és Európa*. (Budapest, 1976.) II. kötet.

⁶ Előszőr: Faragó József, *Gyönyörű Bán Kata. Régi magyar népballadák*. (Kolozsvár, 1973.) idevágó elgondolásait a 29–39. lapokon foglalta össze.

⁷ Faragó József, *Őszékely népballadák. Összesítő válogatás...*, (Bukarest – Kolozsvár, 1998.) A népballadák rendje című részben a 35., és főként a 42–47. lapokon.

felesége – A szaván kapott feleség – A halálra rugdalt feleség – A megégetett feleség – A vagyonából kiforgatott feleség – A falba épített feleség”. Vagyis: valamilyen *feleség*. Faragó, noha nem nyilvánítja ki, itt egy háromszintű balladaazonosító rendszert alkalmaz. Ezt így érzékeltethetjük:

Tematikus megnevezés — pl. asszonyi sors

Szöveg típus-megnevezés — pl. a rabolt, szaván kapott, halálra rugdalt, vagyonából kiforgatott, falba épített feleség

Szöveg cím — pl. „Szegény kicsi Erzszi” – „A nagy hegyi tolvaj” – „Bátori Boldizsár” – „Mónusi Jánosné” – „Kálnoki Zsófi” – „Barcsai” – „Kőműves Kelemenné” – „Kelemen kőműves” stb.

Világosan látszik e három szint háromféle megnevezési rendszere. A tematikus megnevezés elméleti-fogalmi jellegű. A szövegek címei a főszereplők nevei. Voltaképpen itt az sem volt fontos, hogy mondjuk „a falba épített feleség” balladájának címe olykor nem is a feleségre vonatkozik („Kelemen Kőműves”). A közbülső szint megnevezései a leginkább tanulságosak. Itt található a fogalmi definíció igénye a hősök nevének említésével és itt jelenik meg valamilyen cselekvésre/eseményre történő utalás is. „A vagyonából kiforgatott” vagy „A falba épített” feleség ilyen jellegű megfogalmazás.

Annál érdekesebb e logikai-szemantikai viszony vizsgálata, mivel gazdag magyar balladacím-adatanyag áll rendelkezésünkre (legalábbis az utóbbi másfél évszázadból), kiváló nemzetközi párhuzamokat is ismerünk (legalábbis az utóbbi két évszázadból). Ugyanennyire kedvező körülmény egy objektív vizsgálat számára az is, hogy biztosra vehetjük: a folkloristáknak még álmukban sem jutott eszébe, hogy mindez ismeretelméleti, jel-elméleti és cselekvéseméleti probléma volna, ami e „filozofikus” tudományok szabályai szerint fel is ismerhető, jól jellemezhető. Ennek köszönhetően biztosan nem elméleti, hanem gyakorlati okokból nevezték el úgy mind az egyes balladákat, mind ezek csoportjait, ahogy ezt kötetekben találjuk. (Folkloristák ugyan itt azt mondanák: tehát ez a probléma – a népballadakötetekben a címadás – eszerint minden ilyen okoskodás nélkül, mintegy félkézrel meg is oldható – ám én nem praktikus szempontból szeretném e kérdést itt tárgyalni.)

Balladacím-adattárunk még annak az episztemológiai feltételnek is eleget tesz, hogy objektíven értelmezhető: nem mi adtuk a címeket, és az is első tekintetre feltűnő tény, hogy értelmezésük céljából itt valóban cselekvéseméletre van szükségünk, mivel a balladacímek fogalomrendszere nem valamilyen logikai klasszifikációt tükröz, hanem az elmondott eseményeket próbálja röviden (emblematikusan, jelszerűen) bemutatni, egy pontosabb szóval élve: jelezni.

Ehhez azonban még vissza kell térnünk a cselekvésemélet egyébként sem olyan egyszerű problémáihoz. Amint ismeretes, a cselekvéslogika (közismert néven a *Handlungslogik* vagy *Aktionslogik*) megmarad az emberi tevékenységek vizsgálatánál,⁸ viszont a szövegek vizsgálata esetében már egy kétszintű terminológia használandó. Meg kell különböztetnünk magát a „cselekvést” az ezt elbeszélő szövegekben megtalálható „cselekmény”-től. A második fogalom már a nyelvi szövegre

⁸ Itt nem sorolom fel a cselekvéslogika főbb műveit. Szövegelméleti és társadalomtörténeti szempontból számomra kiinduló pontot jelentettek. August Sladek, *Aktionslogik und Erzähllogik* (Tübingen 1977.). Ingmar Pörn: *Logic of Action and Social Science* (Oslo 1977). Természetesen sokat lehet tanulni abból a szoros logikai értelemben vett „cselekvéslogikából”, amelyet már az 1960-as években kidolgozott a finnországi Georg Henrik von Wright. Lásd olyan műveit, amelyek a magyar szövegelméleteket is befolyásolták, köztük legelőször: *Norm and Action: A Logical Enquiry* (New York, 1963). Ha megnézzük két olyan antológiát, amelyek a cselekvésemélet különböző aspektusait kívánják bemutatni, örömmel tapasztalhatunk egy szinte áttekinthetetlen változatosságot. Lásd például egy szociológiai és szociálpszichológiai irányultságú művet: Talcott Parsons and Edward A. Shils (editors): *Toward a General Theory of Action* (New York, 1951). Ez a Harvard egyetemen 1948–1949-ben és 1950-ben tartott tudományközi megbeszélés- és előadássorozatból származik, amelyen a szerkesztőkön kívül olyan vezető szaktudósok vettek részt, mint Gordon W. Allport, Clyde Kluckhohn, Edward C. Tolman, Richard C. Sheld. Még más, kiváló kollégák is mintegy a háttérből vettek részt e megbeszéléseken, amelynek csoportmunkáit szervezték végül egy kötetbe.

Myles Brand (ed.) *The Nature of Human Action* (Glenview, 1970) filozófiai antológiája Arisztotelésztől Nicholas Rescher, Arthur C. Danto és Roderick N. Chisholm munkásságáig terjed, és nem csupán a szoros értelemben vett „cselekvéseket” vizsgálja, hanem a viselkedés, a szabadság, a szabad akarat kérdésköreit is érinti.

vonatkozik. Már az 1978-as szegedi narratológiai konferencián kifejtettem⁹, hogy meg kell különböztetni az eseményt annak elbeszélésétől. Az ehhez kapcsolódó vitában elmondott véleményemet úgy foglalták össze, hogy szerintem „a cselekvés ontológiai kategória, a történesz esztétikai kategória, az elbeszélés poétikai kategória...”¹⁰ Minthogy a szegedi konferencia az „elbeszélés” fogalmát körülbelül az irodalmi „narratív” jelenségével azonosította, a fenti megfogalmazás ilyen keretben értelmezhető (és még így sem pontos). A vitában Kanyó Zoltán rendkívül határozottan vetette el a fenti megoldásban azt a felfogást, hogy a „cselekvéseméletől” jussunk el az irodalmi alkotások „narráció-elméletéhez”. Kanyó a narratívok egész elméleti megközelítését a nyelvi közlések elméletén belül kívánta megoldani, és szerinte mindenféle ontológiai „cselekvés-struktúrák” bevezetése az irodalmi művek vizsgálatába „jelentős komplikációhoz vezet...”¹¹

Anélkül, hogy (a sajnos oly régen elhunyt) kiváló vitapartnerem érveit most próbálnám cáfolni, meg kell állapítanom, hogy ha az irodalmi (nyelvi) műalkotáson belül jogosult is egy inherens (mondjuk: nyelvi-logikai) analízis, nyilván nem zárhatjuk ki annak vizsgálatát, hogyan lesz a mindennapi élet eseményeiből egy „esemény” az irodalmi műben. (És természetesen a népköltészet esetében ehhez képest semmi különbséget nem kell feltételeznünk.)¹²

Ha most pontosabban fogalmazok, mint a vita-összegezők egykor, azt mondhatom, hogy a valóban megtörténő cselekvés ontológiai, pontosabban praxeológiai kategória, és mint ilyent kell értelmeznünk, csoportosítanunk. A történesz az esztétikában egy ettől megkülönböztetendő kategória, és vizsgálata sem azonos az előbbivel. (E megfogalmazás pontosításáról mindjárt szó lesz.) Ám még ha elfogadjuk is e kettős fogalmi rendszert, szükség van egy újabb, most már külön poétikai fogalomra. Ha, mondjuk, ezt elbeszélésnek nevezzük el (mintegy a fentebb említett ‘narratív’ értelmében), azért tesszük, mivel egy vihar, vagy a szerelmi búcsú bemutatása más egy szimfonikus költeményben, egy festményen vagy egy szépirodalmi műben (amely minden különbözősége ellenére olyasféléképpen tudósít, mint ahogy például egy újsághírtől elvárhatjuk). Egy általános („esztétikai”) cselekvésre-utalást feltételezve is van ennek valamilyen sajátos nyelvi („poétikai”) megfogalmazása.

Két további vonatkozásban kell még pontosítanom egykori szövegemet. Egyrészt szerencsésebbnek tartanám, hogy ha egyszer az ontológiai/praxeológiai megnevezés a CSELEKVÉS, akkor az ehhez rendelt esztétikai fogalom a jobban ide vonatkoztatható CSELEKMÉNY legyen. Ehhez képest a poétikai ELBESZÉLÉS/NARRATÍV viszonylag jól értelmezhető elnevezések maradnak. Másrészt érdemes megkülönböztetni az ontológiai ESEMÉNY és a praxeológiai CSELEKVÉS fogalmait is egymástól. Az elütött labda földre hullása, a szélvihar, a gabona érése „esemény” – a tenszben az ász-szerválás,

E művekben azonban a szorosabban vett szövegekkel ritkán foglalkoznak. A modern nyelvészetből nálunk leginkább John L. Austin műveire hivatkozva szoktak ilyen irányú következtetéseket levonni. Lásd pl. tőle a magyar kiadás – *Tetten ért szavak* (Budapest, 1990) előszavában Pléh Csaba szavait (a 7. laptól), a „tettek és szavak” összefüggéseiről. Ám a mi közvetlen szövegelméleti témakörünkhöz még ez sem ad elégséges módszertant.

⁹ Lásd dolgozatomat: Voigt Vilmos, „Az elbeszélés korai és egyszerű formáinak tipológiája” – in: *Studia Poetica* 1. 1980. 51–65. o.

¹⁰ Uott, 363. o.

¹¹ Uott 365. o. És a vitát még a következő lapokon is ismertetik.

¹² Érdekes, hogy a francia szemiotika egyik iskolája még magát az eseményt is szövegelméleti kategóriaként értelmezi. Lásd: *Sémiotique. Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*. Par Algirdas Julien Greimas et Joseph Courtés. Paris, 1979. s.v. „Événement” (136–137. o.). Azonban azért itt is szükség volt némi körültekintésre, magyarán azokra. A címszó első meghatározása, illetve leírása a következő:

„En sémiotique narrative, on peut concevoir l'événement comme l'action du sujet – individuel ou collectif – dans la mesure où elle a été reconnue et interprétée par un sujet cognitif autre que le sujet du faire lui-même et qui peut être soit l'actant observateur installé dans le discours (cf. le témoin), soit le narrateur, délégué de l'énonciateur (l'historien, par exemple). Une définition structurale de l'événement nous paraît nécessaire du fait que certains sémioticiens, s'inspirant notamment des logiques de l'action, utilisent ce terme comme s'il désignait un donné simple et pour ainsi dire »naturel«; on voit, au contraire, que l'événement est une configuration discursive et non une unité narrative simple: d'où l'impossibilité de définir le récit – comme certains essaient de la faire – comme une succession d'événements.”

a viharos veszekedés vagy az aratás viszont már „cselekvés”. (Látszólag inkább a filozófia, mint a folklórszttikai balladakutatás érdekkörébe tartozik annak az eldöntése, hogy mondjuk az állatok vagy az istenek esetében „eseményről” vagy „cselekvésről” beszélhetünk-e? Ám ha felidézzük, hogy Faragó a „túlvilágiak” helyébe később a „csodák” csoportnevet javasolta, észrevehetjük, hogy még az ilyen „skolasztikus” gondolkodás is megértethet valamit a folklórszttika saját problémáinak, jelen esetben a balladák cím vagy téma szerinti azonosításának lényegi vonatkozásairól.)

Most már visszatérhetünk a magyar népballadacímek eseményreferenciáinak kérdéséhez.

Úgy látjuk, igazolható megoldás, hogy három szintet különítünk el. Persze szükség van a nagyobb és kisebb műfaji csoportok megkülönböztetésére is, amely csoportok megnevezései azonban nem „címek”, hanem egy poétikai klasszifikációt képviselnek. Pl. víg balladák, búcsúdalok stb. Ettől függetlenül is szükség van azonban tartalmi csoportok megkülönböztetésére (pl. szerencsétlenségek, gyilkosságok stb.). Ezek a társadalmilag meghatározott eseményekre/cselekvésekre utalnak, mégpedig anélkül, hogy e két fogalom különbségeit külön érzékeltetnék. Az ez után következő szint már a folklórszttikai értelemben vett BALLADATÍPUS megnevezésére szolgál. Példáink¹³ szerint ilyen „a megégetett feleség” vagy „a visszavitt menyasszony”. Ezekben a megnevezésekben a „hős”(nő) jelzője (egy igenév) utal az eseményre/cselekvésre. Ugyanilyen funkcióban más megnevezéseket is találunk. Pl. „két rab testvér”, „a három árva”, sőt akár „a rossz feleség”. Ezekben a jelző nem igenév, ezért voltaképpen sem eseményre, sem cselekvésre nem utalnak. Igazában azonban az előbbihez hasonló módon referálják a balladatípusok tartalmát. Ez az általánosítás megközelíthető az esztétika oldaláról is: ebben az esetben akár a „cselekményre” utalásnak is nevezhetjük ezt a megoldást. Az EGYES BALLADASZÖVEGEK megnevezésére a folklórszttikai gyakorlat egy másik megoldást keresett, általában a hősök (hősnők) nevének említését. Pl. „Görög Ilona”, „Tollas Erzs”, „Kádár Kata”, „Fehér László”. Nem mindig a legfőbb szereplő balladabeli neve fordul elő ilyen módon, de mindig egy fontos szereplőt említenek. E nevek már a népi használatban is a szövegek, és nem a témák azonosítására szolgálnak. Noha rafinált kutatók mondjuk a „Szép Júlia” vagy a „Kőműves Kelemen” nevekben már magára a balladában elmondott történetre is utalást fedeznek fel, ez azonban nem törvényszerű. Például a „falbaépített asszony” történetében nem mindegyik „balladacímbe” kerül elő az építésre utaló mesterségnév. Ezen kívül pl. „Kádár Katáról” nem tudjuk meg, volt-e kádár a családban, ahogyan azt sem, fehér volt-e „Fejér Anna”. „Barcsai”-nak pedig nemcsak a keresztnévét nem tudjuk meg, hanem azt sem, mit is jelent a balladában ez a név: a Kis-Barcsa és Nagy-Barcsa alakban ismert erdélyi helységek közül való származást, esetleg valamilyen kapcsolatot egy csakugyan ilyen családnevű emberrel? Azok a „filológiai” kísérletek, amelyek kiöltői minden balladai Rákócziiban és Bátoriban a nagynevű családok pontosan meghatározható történelmi képviselőit találták meg, eddig semmilyen bizonyítékot sem tudtak felhozni elgondolásuk támogatására.

Láttuk, hogy ez a nevezéktan immár több mint másfél évszázada megegyezik a magyar irodalomtörténetben és a magyar folklórban. „Eseményelméleti” következtetéseink emiatt még a magyar irodalomtörténeti kutatásban is hasznosíthatóak lennének. Ám mégis nagy különbség van Arany János „Tengerihántás” vagy „V. László” balladájának címe és a népballada-kiadványok balladacímei között. Arany mint író, maga adta versei címét. Az ő balladai „eseményszemlélete” a művészetpszichológia és a poétikatörténet tartományába tartozik. A népballadák esetében a korábbi szövegközlési gyakorlat volt meghatározó. Kriza balladacímei mindmáig mintát adtak/adnak. Jelentőségük az „eseményelmélet” szempontjából abban áll, hogy egy „naiv” terminológiát, „naiv” eseményjelölést képviselnek. Vagyis nem tudatosat.

¹³ A következőkben, praktikus okokból Faragó József 1998-as kötetéből (Őszékely népballadák...) idézünk címet, ám más gyűjteményekben is ugyanezt tapasztalnánk. Éppen ezért nem említem ezeket. Egyébként az egyes szerzők némileg még akkor is változtatták balladaszöveg-beosztásaikat, amikor régebbi gyűjteményeket újra kiadták. Az ilyen különbségekre sem utalok.

Végül még egy kérdéskörre kell (röviden) hivatkoznunk. Milyen „jelek” a népballadák címei, és ezek hogyan utalnak a bennük elmondott eseményekre? Ehhez is kell azonban egy kis kitérőt tennünk.

Amikor úgy két évtizeddel ezelőtt azzal foglalkoztam, mit is szokás a népballadákban alapvető témabeli sajátosságnak nevezni¹⁴, talán még a szükségesnél is részletesebben soroltam fel a magyar népballadák csoportosítására, tragikumtípusaira, műfaji beosztására, tárgyi-tematikai csoportjaira vonatkozó korábbi kutatásokat, meg ezek egymással nem is olyan könnyen összeilleszthető eredményeit. Ezt most nem is kell ismételnem, és diszkusszió helyett most csak Nagy Ilona régi és váratlanul jó spekulatív érzékű, érdekes felosztását idézem¹⁵. Eszerint 8 ilyen csoportot, az elsők közül 4 alcsoportot is megkülönböztethetünk. 1. A szerelem tragikuma – a) a hűség tragikuma, b) a hűtlenség tragikuma, c) a bizalom tragikuma, d) a szerelemfáltás tragikuma. 2. A bosszúállás tragikuma. 3. Az elnyomott akarat tragikuma. 4. Az önfeláldozó szeretet tragikuma. 5. Az önbizalom tragikuma. 6. A becsvágy tragikuma. 7. A kincsszeretet tragikuma. 8. A féktelen szilajság tragikuma. Ez a rendszerezés voltaképpen egy pszichológiai, pontosabban viselkedés-lélektani fogalmi háló, amely közvetlenül nem vonatkozik az eseményekre, cselekvésekre vagy cselekményekre, legfeljebb ezeknek a motivációját kísérli megadni: a szerelem (ezen belül: hűség/hűtlenség, bizalom/bizalmatlanság //szerelemfáltás), bosszúállás, önbizalom, becsvágy, kincsszeretet. Néhány esetben mégis, mintegy *in nuce*, valamilyen tevékenységre is utal: „elnyomott akarat”, „önfeláldozó szeretet”, „féktelen szilajság”. Különösen, ha arra gondolunk, hogy itt éppen a *tragikum* típusairól van szó, akkor valamilyen homályos és általános „cselekvésdinamika” is felsejlik az egyes kategóriák mögött. Amelyhez képest persze az egyes balladák már egyéniesítő variánsok, cselekményesítő szövegváltozatok. Egy ilyen absztrakt rendszer persze csak a kutató fejében (vagy csak disszertációjában) létezik. Nem is lehet ezeket konkrét „címeikkel” kifejezni. Azt azonban éppen e rendszer ismeretében mondhatjuk, hogy tárgyalt magyar balladacímeink e tragikumtípusokra is utaló *jelek*, a szó szemiotikai értelmében.

Balladáink címei *indexei* az eseményeknek, *ikonjai* a cselekvéseknek, *szimbólumai* a magasabb rendszerezés fogalmainak¹⁶: mint amilyen az esztétikában a cselekmény, a poétikában pedig az elbeszélés/narratív. Ahhoz képest, hogy előbb „naiv” referenciáknak minősítettük őket, elég találékonnyak, jól sikerültek, hatékonyak is. Nyilván azért, mivel (megint csak a fentiek értelmében) azért van komoly (noha látens) elméleti háttérük is. Ez nem csoda, hiszen a népballadacímek a szépirodalmi verscímetek követik, ezek pedig egy köztudottan magas szintű poétikai jelrendszer működtetését tanúsítják. Ennek ismételt bizonyítása azonban már az irodalmi művek címadásával eddig is sikerrel foglalkozó irodalomszemiotika feladata lenne.¹⁷

¹⁴ Voigt Vilmos, „Van-e társadalmi konfliktus a népballadában?” In: *MTA I. Oszt. Közl. 32/3–4 1983. 381–392. o.*

¹⁵ Nagy Ilona, *Tragikumtípusok a magyar népballadában*, Budapest, 1929. 10.

¹⁶ Ez a terminológia természetesen Peirce rendszere, és még elemi hivatkozásnak sem tekinthető, olyan sommás. Külön lenne érdemes tanulmányt írni e témakörből.

¹⁷ Megemlítem, hogy a nemzetközi folklorisztikában is releváns e kérdésfeltevés. Azonban erre most nem terjedhettem ki.